

Криміналістична характеристика ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)

Віктор Вікторович Шляхта*

Львівське регіональне управління Департаменту корпоративної безпеки

АТ «Укрзалізниця»,

Львів, Україна

*e-mail: viktorshlyakhta@gmail.com

Анотація

Актуальність дослідження криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сучасний період зумовлена різними підходами в її визначенні та структурі. Хоча місце в структурі методики розслідування кримінальних правопорушень є встановленим у попередніх дослідженнях, її важливість не викликає сумнівів. Саме тому ця стаття включає в себе проблему формування та ролі криміналістичної характеристики щодо організації ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Мета статті пов'язується із побудовою криміналістичної характеристики ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), що вбирає в себе обов'язкові ознаки для цього складу злочину. Досягнення окресленої мети стало можливим завдяки використанню комплексу методів наукового пізнання, зокрема діалектичному (під час дослідження розвитку криміналістичної характеристики на різних етапах), формально-юридичному (під час виявлення ознак, елементів та формулювання визначення криміналістичної характеристики), логічному (під час співвідношення наявних визначень у цій сфері), а також порівняльному (при порівнянні різних підходів у визначенні криміналістичної характеристики). Окремим напрямом у цьому дослідженні стало встановлення структури криміналістичної характеристики на прикладі окремих господарських та інших кримінальних правопорушень. Автор надав авторське визначення криміналістичної характеристики, виявив та включив обов'язкові її ознаки. Крім того, проаналізувавши наявні підходи у структурі криміналістичної характеристики окремих кримінальних правопорушень, вказано на наявність обов'язкових та додаткових елементів таких характеристик. У зв'язку із цим автор запропонував власне бачення на структуру криміналістичної характеристики ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) як кримінального правопорушення у сфері господарської діяльності. На підставі проведеного дослідження автор зробив висновки та надав рекомендації щодо побудови криміналістичної характеристики ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). Це дає змогу органам досудового розслідування здійснювати свої функції якісно за певним алгоритмом, уникаючи прогалин та помилок.

Ключові слова: криміналістика; криміналістична характеристика; ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); розслідування злочинів; податковий злочин; методика розслідування злочину.

Criminalistic Characteristics of Evasion of Taxes, Fees (Mandatory Payments)

Viktor V. Shliakhta*

*Lviv Regional Department of the Corporate Security Department
of JSC "Ukrzaliznytsia",
Lviv, Ukraine*

**e-mail: viktorshlyakhta@gmail.com*

Abstract

The study of the criminalistic characteristics of criminal offenses in the modern period indicates different approaches to its definition and structure. Although the place in the structure of the methodics for investigating criminal offenses has been established in previous studies, and the importance is beyond doubt. That is why this article includes the problem of the formation and role of the criminalistic characteristics in relation to the organization of tax, fees (mandatory payments) evasion. The goal of the article is related to the construction of a forensic characteristic of tax evasion, fees (mandatory payments), which incorporates the mandatory features for this element of the crime. The achievement of the outlined goal was made possible by using a complex of methods of scientific knowledge, in particular dialectical (during the study of the development of the forensic characteristic at different stages), formal-legal (during the identification of signs, elements and formulation of the definition of the forensic characteristic), logical (during the correlation of existing definitions in this area), as well as comparative (when comparing different approaches to the definition of the forensic characteristic). A separate direction in this article was the establishment of the structure of the criminalistic characteristics on the example of tax, fees (mandatory payments) evasion. During this study, the author tried to provide an author's definition of the criminalistic characteristics, identifying and including its mandatory features. In addition, having analyzed the existing approaches in the structure of the criminalistic characteristics of individual criminal offenses, the author pointed out the presence of mandatory and additional elements of such characteristics. In this regard, the author proposed his own vision of the structure of the criminalistic characteristics of tax, fees (mandatory payments) evasion as a criminal offense in the field of economic activity. Based on the research conducted, the author drew conclusions and provided recommendations on building a forensic characteristic of tax and fee evasion (mandatory payments). This allows pre-trial investigation bodies to perform their functions qualitatively according to a certain algorithm, avoiding gaps and mistakes.

Keywords: criminalistics; criminalistic characteristics; evasion of taxes, fees (mandatory payments); crime investigation; tax crime; crime investigation methodics.

Вступ

Сучасні погляди на розвиток криміналістичної характеристики дають змогу вказати на особливості її структури та елементного складу. Зміст криміналістичної характеристики впливає на зміст криміналістичної методики, що може позначитися на практиці розслідування кримінальних правопорушень (злочинів). Тенденції розслідування за цього підходу залишаються важливими як з наукового, так і практичного погляду [1, с. 179–186; 2, с. 2896–2900; 3, с. 153–171].

Метою статті є дослідження визначення та структури криміналістичної характеристики в цілому та окремо у зв'язку з аналізуванням злочину у сфері господарської діяльності – ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Завданнями для досягнення зазначеної вище мети є такі:

- 1) визначити структуру криміналістичної характеристики та встановити її обов'язкові елементи;
- 2) виявити різні підходи при побудові криміналістичної характеристики ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів);
- 3) запропонувати структуру криміналістичної характеристики ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), враховуючи особливості складу злочину та криміналістичну цінність його ознак.

Огляд літератури

Одним із найбільш важливих суджень, які розкривають зміст визначення криміналістичної характеристики злочинів (кримінальних правопорушень), є позиція О. Колесніченка та В. Коновалової. Вони її визначили як систему положень про криміналістично значущі ознаки злочину цього виду, що відображає закономірні зв'язки між зазначеними ознаками та слугує формулюванню версій і перевірці слідчих версій для вирішення завдань розслідування [4, с. 16]. Схожий підхід обрала С. Матулене, однак визначення криміналістичної характеристики злочину вона пов'язала із механізмом вчинення злочину: «система криміналістично важливих ознак, що розкривають цей злочин, механізм його вчинення та правила» [5, с. 261]. Більш широке визначення надано групою дослідників, які визначають криміналістичну характеристику як заключний розділ криміналістики, який синтезує положення криміналістичної техніки і тактики, являє собою систему наукових положень і розробляє на їх основі типові рекомендації щодо організації та здійснення розслідування й попередження окремих видів і груп злочинів (Т. Варфоломеева, В. Гончаренко, В. Бояров, С. Гончаренко, В. Попелюшко) [6, с. 361]. Інший підхід обрав О. Жеребко, який вказав на криміналістичну

характеристику, як на модель системи зведених відомостей про криміналістично значущі ознаки виду, групи або конкретного злочину [7, с. 66]. Слід зазначити, що О. Жеребко певним чином видозмінив визначення М. Салтевського, який вказував на криміналістичну характеристику як на інформаційну модель, що становить якісно-кількісний опис типових ознак конкретного виду (групи) злочинів [8, с. 310]. Цей підхід також повторюється В. Шевчуком, який називає криміналістичну характеристику узагальненою інформаційною моделлю, яка є систематизованим описом типових криміналістично значущих ознак злочинів, що мають суттєве значення для їх виявлення, розкриття та розслідування [9, с. 62]. Е. Оржинська також дещо змінює цей підхід на користь визначення криміналістичної характеристики як інформаційної системи, що складається із криміналістично важливих і закономірно взаємозалежних ознак, виявлених у процесі узагальнення практики розслідування й досудового розгляду певної категорії кримінальних правопорушень і виражених у певній їх сукупності, виділених відповідно до об'єктивних закономірностей [10, с. 102]. У свою чергу, С. Чернявський, не наводячи власне визначення криміналістичної характеристики, називає необхідні її ознаки: 1) сукупність узагальнених даних про криміналістично значущі ознаки злочинів певного виду (групи); 2) встановлення й урахування закономірних зв'язків між цими даними; 3) використання цих даних і зв'язків між ними для вирішення завдань розкриття та розслідування злочинів [11, с. 142].

Матеріали та методи

Об'єктом аналізу статті є криміналістична характеристика ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) у зв'язку із розвитком поглядів на її визначення та структуру.

Для здійснення цього дослідження автором був використаний комплекс методів – діалектичний (під час дослідження розвитку криміналістичної характеристики на різних етапах), формально-юридичний (під час виявлення ознак, елементів та формулювання визначення криміналістичної характеристики), логічний (під час співвідношення наявних визначень у цій сфері), порівняльний (при порівнянні різних підходів у визначенні криміналістичної характеристики).

Результати та обговорення

Формування та роль криміналістичної характеристики щодо організації ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)

Ураховуючи схожі погляди на визначення криміналістичної характеристики злочину (кримінального правопорушення) та пов'язаність їх елементів між

собою, що робить її ціннісною моделлю для розслідування відповідного виду злочину (кримінального правопорушення) та побудови його методики розслідування, В. Шепітько вказує, що призначення криміналістичної характеристики полягає в тому, що вона сприяє: 1) розробленню окремих методик розслідування; 2) побудові типових програм і моделей розслідування злочинів; 3) визначенню напряду розслідування конкретного злочину [12, с. 11]. В. Артюхова зазначає, що криміналістична характеристика є важливим розділом криміналістичної методики та дієвим інструментом для розслідування кримінальних правопорушень [13, с. 7]. При цьому серед основних елементів криміналістичної характеристики було виокремлено сукупність ознак, що визначають: 1) спосіб злочину; 2) місце та обстановку; 3) час учинення злочину; 4) знаряддя і засоби; 5) предмет посягання; 6) особу потерпілого; 7) особу злочинця; 8) типові сліди злочину [12, с. 11].

Погоджуючись із таким підходом, потрібно вказати не тільки на взаємозв'язок між названими елементами, а й їх значущість для такої криміналістичної характеристики кримінального правопорушення (злочину). Не випадковим, на нашу думку, є визначення передусім способу його вчинення. Такий висновок пов'язується із впливом способу вчинення кримінального правопорушення (тобто, як він був учинений) на те, як, у якому порядку, за якими алгоритмами та за допомогою яких методів може бути здійснено процес його розслідування. Тож, спосіб ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) є елементом, що посідає центральне місце під час побудови криміналістичної характеристики та від якого залежить побудова в цілому методики розслідування цього виду кримінального правопорушення. Потрібно зазначити, що тільки комплекс встановлених елементів криміналістичної характеристики в їх поєднанні допомагає в розслідуванні окремого кримінального правопорушення. Встановлюючи зв'язок між жертвою та особою правопорушника, обраним способом вчинення кримінального правопорушення, досліджуючи сліди, що залишилися на місці його вчинення, час, місце та обстановку, засоби і знаряддя, що були використані задля досягнення кримінальної мети, зауважимо, що всі ці елементи у своєму поєднанні здатні дати відповідь про подію, яка відбулася, та дати їй правову оцінку.

Наголосимо, що криміналістична характеристика кримінального правопорушення в цілому та щодо ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) має свою своєрідну прагматичну мету – «вирішення завдань розслідування», тобто за ст. 2 КПК України «забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідаль-

ності в міру своєї вини». У зв'язку із цим потрібно зазначити, що характеристики інших галузей права та юридичних наук мають своє спрямування та важливість як для теорії, так і практики. Так, склад кримінального правопорушення та кримінально-правова характеристика [14, с. 181, 182; 15, с. 154–160] кримінального правопорушення є важливою саме для його точної та правильної кваліфікації (правової оцінки) вчиненого. Кримінально-процесуальна характеристика пов'язується із доказуванням та обставинами, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України). Кримінологічна характеристика пов'язується із запобіганням кримінальним правопорушенням та їх проявам [16, с. 156].

Тому, вирішуючи завдання швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду криміналістична характеристика кримінального правопорушення, включаючи ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), відіграє важливу роль для практики, роблячи можливим досягнення завдань кримінального провадження та правосуддя в цілому. У зв'язку із наявністю диференціації характеристик кримінального правопорушення (злочину) за відповідними галузями права та юридичними науками, на нашу думку, потрібно також використовувати їх відповідно до практичних і теоретичних завдань, які ставляться в кримінальному провадженні. Також існує передчасна позиція щодо застосування криміналістичної характеристики тільки до категорії кримінального правопорушення. Зокрема, О. Єрмак зазначає, що «подальше наукове наповнення криміналістичної характеристики як однієї з центральних категорій сучасної криміналістики... доцільно з використанням терміна «кримінальне правопорушення», а не злочин, який вже не є єдиним видом кримінальних правопорушень» [17, с. 57]. На нашу думку, криміналістична характеристика залишається застосовною як до категорії злочину (як більш усталена), так і до категорії «кримінальне правопорушення» та «кримінальний проступок», які стали певною новелою сучасного кримінального законодавства.

Вважаємо, можуть бути виокремлені криміналістично значущі ознаки правопорушення, яке за своєю тяжкістю навіть не має характеру кримінального. Зокрема, М. Салтевський вказує, що «злочин є предметом пізнання інших галузей знань (соціології, філософії, кримінального, цивільного, адміністративного права, психології, статистики тощо), які досліджують певні специфічні сторони, властивості та особливості злочинної діяльності для боротьби з нею. В цьому аспекті наука криміналістика має свій предмет пізнання» [18, с. 15–16]. *За такого підходу криміналістична характеристика може застосовуватися до адміністративних та дисциплінарних правопорушень, які за своєю тяжкістю межують із кримінальними правопорушеннями.* Це

можуть бути діяння, пов'язані з корупцією, господарські, екологічні, а також спрямовані проти безпеки дорожнього руху або правосуддя. Особливо це виявляється на прикладі «мігруючих» правопорушень, які час від часу переносяться законодавцем із кримінальних правопорушень до адміністративних та назад (на прикладі контрабанди). Також це може стосуватися й збирання та фіксації доказової інформації під час дорожньо-транспортної пригоди (події), яке є досить близьким як для розслідування кримінального правопорушення, так і дослідження адміністративного, а віднесення до того чи іншого залежить від небезпечності чи шкідливості наслідків, які настали. Схожі приклади можуть бути наведені й за іншими правопорушеннями. Тож, зважаючи на це, криміналістичні рекомендації, надані в межах криміналістичної методики, а також криміналістична характеристика для конкретного виду правопорушення може бути надана, за нашим переконанням, і для інших правопорушень, ураховуючи специфіку процедур та проваджень відповідно до того чи іншого юрисдикційного процесу.

Отже, формування та роль криміналістичної характеристики щодо організації ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) залежить від її визначення, яке зазвичай пов'язується в криміналістиці із криміналістично значущими ознаками кримінального правопорушення, зв'язками між цими ознаками, метою розслідування кримінального правопорушення. На нашу думку, **криміналістична характеристика** – це стандарт, що включає в себе систему взаємопов'язаних криміналістичних ознак певного виду правопорушення, що використовується з метою швидкого, повного та неупередженого розслідування / судового розгляду / розгляду справи чи провадження іншим уповноваженим органом. Відповідно до цього визначення важливо встановити структуру та перелік необхідних елементів криміналістичної характеристики, яка б мала уніфікований характер. Це стосується і криміналістичної характеристики господарських кримінальних правопорушень (у сфері економіки або податкові кримінальні правопорушення), включаючи ухилення від сплати податків, які, очевидно, можуть мати свою специфіку, що знаходить вияв у її структурі.

Структура криміналістичної характеристики ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) та її елементи

Проблему формування криміналістичної характеристики злочину (кримінального правопорушення) у цілому фактично виокремили, розробили та навели своє бачення відомі українські криміналісти О. Колесніченко та В. Конова-лова. Саме в їх спільній праці були виокремлені такі структурні елементи криміналістичної характеристики: 1) спосіб підготовки, вчинення і прихо-

вання злочинів; 2) місце, час, обстановка, знаряддя і засоби вчинення злочину; 3) предмет посягання; 4) особа злочинця; 5) особа потерпілого; 6) сліди злочину [4, с. 9–10]. На сьогодні така криміналістична характеристика злочину (кримінального правопорушення) як категорія набуває свого розвитку. Вона може дещо відрізнятись від вище запропонованої, але в цілому зберігає перелік елементів: 1) спосіб злочину; 2) місце та обстановка; 3) час учинення злочину; 4) знаряддя та засоби; 5) предмет посягання; 6) особа потерпілого; 7) особа злочинця; 8) типові сліди злочину [19, с. 109–110]. Розвиток цієї категорії, очевидно, залежить від розвитку держави та права на цьому етапі, вимог кримінального процесуального та кримінального законодавства. Розвиток криміналістичної характеристики як окремої категорії та елемента криміналістичної методики вказує на певні зміни в підходах. Зокрема, одразу привертає увагу роз'єднання таких елементів, як місце, обстановка, час, знаряддя та засоби учинення злочину та одночасне з'єднання способів підготовки, вчинення та приховання злочинів у спосіб злочину.

Проблемі побудови криміналістичної характеристики злочину приділяли увагу і в подальших дослідженнях, які так чи інакше вносили в її структуру певні зміни. Наприклад, С. Кукліанскіс та С. Матулієне включали до компонентів (елементів) криміналістичної характеристики злочину такі: 1) особа, яка вчинила злочин (злочинець); 2) ситуація злочину; 3) потерпіла сторона або об'єкт нападу; 4) спосіб вчинення злочину [20, с. 64]. У свою чергу, Є. Лук'янчиков та В. Лук'янчикова вказують також на наявність дещо інших, але також тільки чотирьох необхідних елементів криміналістичної характеристики: 1) предмет безпосереднього посягання; 2) спосіб учинення злочину в широкому розумінні; 3) типову обстановку – «слідову картину» в широкій інтерпретації; 4) особу злочинця [21, с. 240].

Криміналістична характеристика, згідно з підходом В. Сабадаша та М. Ларкіна, може мати й інші структуру, включаючи більшу кількість елементів: 1) спосіб вчинення злочину; 2) об'єкт злочинного посягання; 3) слідова картина; 4) особа жертви (потерпілого); 5) особа злочинця; 6) місце, час і обставини вчинення злочину [22, с. 144–145]. Дещо інший погляд на структуру криміналістичної характеристики має П. Берназ: 1) спосіб вчинення злочину; 2) спосіб приховання злочину, маскування; 3) типові матеріальні сліди злочину та імовірні місця знаходження; 4) характеристика особи злочинця; 5) характеристика особи потерпілого; 6) обстановка злочину (місце, час) [23, с. 14]. В. Тіщенко та І. Загородній вказують також на відмінну структуру криміналістичної характеристики кримінального правопорушення: 1) суб'єкт; 2) мотив і мета; 3) об'єкт та її процес (механізм); 4) обстановка (умови) здійснення [24, с. 145].

Попри певну схожість, окремі елементи такої криміналістичної характеристики злочину (кримінального правопорушення) не можуть бути застосовані універсально, тобто до всіх правопорушень. Наприклад, не в усіх криміналістичних характеристиках кримінальних правопорушень виокремлюється потерпілий та знаряддя чи засоби вчинення правопорушення. Так само не всі кримінальні правопорушення здатні за своїм змістом залишати матеріальні сліди чи застосовуватися маскуванню. Слідова картина, за М. Салтевським, – це матеріальна та ідеальна слідова обстановка, яка відображає й зберігає певну інформацію про конкретну подію злочину та особу, яка його вчинила [25, с. 148, 151]. На нашу думку, далеко не в кожному випадку така слідова картина кримінального правопорушення може мати місце, а також ототожнюватися з обстановкою (за підходом Є. Лук'янчикова та В. Лук'янчикової [21, с. 240]). У більшості випадків все ж таки йтиметься про окремі сліди, які можуть мати певні елементи типовості для конкретного виду злочину (кримінального правопорушення). Радше, категорія слідової картини є більш застосовною до конкретного вчиненого кримінального правопорушення, що використовується під час його розслідування. Це означає, що не всі елементи криміналістичної характеристики є обов'язковими і можуть бути застосованими в усіх випадках її формування до конкретного типу злочинів (кримінальних правопорушень).

На нашу думку, до обов'язкових елементів криміналістичної характеристики кримінального правопорушення може бути віднесено: 1) спосіб злочину; 2) місце та обстановку; 3) час учинення злочину; 4) предмет посягання; 5) особу правопорушника (злочинця); 6) типові сліди кримінального правопорушення (як матеріальні, так і електронні / цифрові сліди). До додаткових елементів криміналістичної характеристики (за їх наявності) обов'язковими для встановлення є: 1) спосіб готування кримінального правопорушення; 2) спосіб приховування (маскування) кримінального правопорушення; 3) особа потерпілого; 4) знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення.

Слід зазначити, що відповідно до виду кримінального правопорушення ті чи інші елементи криміналістичної характеристики набувають важливішого значення порівняно з іншими. Окремі ж елементи взагалі в криміналістичній характеристиці можуть ігноруватися чи не називатися. Приклади побудови структури криміналістичної характеристики окремих кримінальних правопорушень можна навести за їх окремими видами. Так, С. Татаренко відносить до елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень проти довілля: 1) предмет кримінально протиправного посягання; 2) особу правопорушника; 3) спосіб вчинення протиправного

діяння; 4) обстановку кримінального правопорушення; 5) типові сліди або слідову картину; 6) наслідки кримінального правопорушення [26, с. 187]. Б. Клімов при визначенні криміналістичної характеристики футбольного хуліганства вказав на такі її елементи: 1) особа «футбольного хулігана»; 2) спосіб вчинення кримінального правопорушення; 3) обстановка та слідова картина хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками; 4) особа потерпілого [27, с. 323]. Водночас О. Боднарук та Л. Гусар, встановлюючи елементи криміналістичної характеристики, що мають значення для розслідування серії вбивств, визначили такі: 1) *modus operandi*, або спосіб вчинення злочину; 2) відомості про обставини вчинення злочину (обстановка, час і місце вчинення злочину); 3) слідова картина злочину та способи її приховування; 4) обставини, що характеризують особу злочинця (у тому числі мотиви злочину); 5) обставини, що характеризують особу жертви злочину [28, с. 204]. Так само В. Куций, формулюючи структуру криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, дійшов висновку про наявність тільки чотирьох необхідних елементів: 1) предмет злочинного посягання; 2) обстановка вчинення та слідова картина; 3) способи вчинення; 4) відомості про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (особа правопорушника) [29, с. 91]. Очевидно, що побудова структури криміналістичної характеристики цих кримінальних правопорушень за їх елементами істотно розрізняється, що вказує на особливості цих кримінальних правопорушень під час розслідування та визначення їх обов'язкових ознак у КК України. Це тягне за собою висновок щодо необхідності використання тільки обов'язкових елементів криміналістичної характеристики при встановленні її структури.

Вважаємо за доцільне розглянути окремо особливості криміналістичної характеристики господарських кримінальних правопорушень (у сфері економіки, включаючи податкові кримінальні правопорушення). Так, Н. Павлова, Д. Вареник та Я. Бингар наполягають, що криміналістична характеристика злочинів у сфері економіки охоплює кілька основних елементів: 1) об'єкт злочину; 2) спосіб його вчинення; 3) сліди злочинної діяльності; 4) особу злочинця та потерпілого; 5) обставини, що сприяють вчиненню злочину [30, с. 745].

На нашу думку, під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності доцільно їх розглядати диференційно, що тягне за собою диференційний підхід і про побудові їх криміналістичної характеристики. Так, наприклад, група дослідників під керівництвом В. Шешітька розглянула окремі проблеми побудови криміналістичних методик, вказуючи на їх криміналістичну характеристику. Зокрема, було приділено увагу злочинам, пов'язаним із порушенням порядку зайняття господарською діяльністю

(А. Марушев), фіктивного підприємництва (В. Білоус), легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (В. Журавель), шахрайства з фінансовими ресурсами (О. В. Курман), порушенням прав споживачів (В. Шепітько та Н. Швець), виготовленням і збутом фальсифікованих алкогольних напоїв (В. Шепітько та О. Кузнєцов), а також контрабанди (В. Шевчук) [31, с. 3–4]. Так, типовим для кожної криміналістичної характеристики за видами господарських злочинів (кримінальних правопорушень) було названо: 1) предмет посягання; 2) спосіб учинення злочину; 3) обстановку вчинення злочину; 4) особу злочинця; 5) типові сліди. Однак додатково серед елементів криміналістичної характеристики виокремлено: місце та час вчинення злочину (фіктивне підприємництво (В. Білоус)); порушення прав споживачів (В. Шепітько, Н. Швець); контрабанду (В. Шевчук); джерело походження «брудних коштів» (легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (В. Журавель)); особу потерпілого (порушення прав споживачів (В. Шепітько, Н. Швець)) [31, с. 3, 4].

За іншими кримінальними правопорушеннями у сфері господарської діяльності також виокремлення елементів здійснюється диференційовано. Зокрема, щодо порушення прав інтелектуальної власності пропонується виокремлювати: 1) спосіб вчинення злочину; 2) предмет злочинного посягання; 3) особу злочинця; 4) типові сліди злочину [32, с. 111]; 5) обставини вчинення злочину [33, с. 112]. При встановленні елементів криміналістичної характеристики шахрайств, що маскуються під оболонкою господарських правовідносин, були виявлені такі: 1) предмет посягання; 2) спосіб кримінального правопорушення; 3) особа злочинця; 4) особа потерпілого [34, с. 263]. О. Добрава до елементів криміналістичної характеристики шахрайства з фінансовими ресурсами відносить: предмет злочинного посягання (фінансові ресурси, майно, право на майно тощо), що має різні форми вияву, кількісні та якісні характеристики залежно від способу вчинення злочину та сфери фінансових відносин; спосіб підготовки, вчинення та приховування злочину; обстановку вчинення злочину; слідову картину (сліди (або наслідки злочину)); особу злочинця [35, с. 238].

До елементів криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних із нецільовим використанням бюджетних коштів, Р. Сибірна, А. Сибірний та О. Хомів відносять: 1) механізм діяння; 2) обстановку його вчинення; 3) особу злочинця; 4) інші обставини [36, с. 105]. В. Корнієнко при дослідженні криміналістичної характеристики економічних злочинів, що вчиняються у сфері банківської діяльності, розглядав такі її елементи: 1) типові ознаки обстановки; 2) предмет; 3) суб'єкти і сліди злочинів; 4) механізм злочинної діяльності [37, с. 158].

В. Жердев, у свою чергу, акцентує увагу на таких елементах криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, вчинених у сфері господарської діяльності з використанням підроблених документів: 1) документи, що функціонують у сфері господарської діяльності й найчастіше зазнають підроблення з метою вчинення кримінального правопорушення; 2) способи вчинення злочинів (створення підроблених документів та їх використання); обставини, що зумовили вибір злочинцями певних способів; 3) предмет злочинного посягання: кошти, цінні папери, матеріальні цінності у вигляді сировини, матеріалів, напівфабрикатів, енергоносіїв, готової продукції з урахуванням її споживчої вартості, які можуть бути віднесені до різних джерел посягання (підзвітні цінності, невраховані цінності, створені в процесі виробництва за рахунок надлишків); майно, приховане від оподаткування; 4) наслідки правопорушення: типові сліди (слідові картина), їх локалізація та взаємозв'язки, викликані діями злочинців; матеріальна і фізична шкода; 5) особа правопорушника (суб'єкт підроблення документа, суб'єкт господарської діяльності), який характеризується фізичними, особистісними даними, соціальною характеристикою, наявністю спеціальних знань, посадовими обов'язками; чинники, що впливають на формування і вчинення злочинних цілей, створення злочинної групи, розподіл ролей між співучасниками тощо; 6) обстановка вчинення кримінального правопорушення [38, с. 42–43].

Відповідно до дослідження податкових злочинів Г. Матусовський зважає тільки на способи ухилення від сплати податків як на елемент криміналістичної характеристики, побічно звертаючи увагу на об'єкт посягання та особу злочинця [39, с. 283]. При цьому І. Завидняк, досліджуючи криміналістичну характеристику економічних транснаціональних злочинів, вчинених із використанням комп'ютерних технологій, вважає за потрібне дослідження таких елементів характеристики, як предмет та обстановка злочину, особа (особи) злочинця [40, с. 179].

Висновки

Такі різні підходи в дослідженні криміналістичної характеристики мають широкий та вузький підхід у криміналістичних дослідженнях, це знаходить вияв у тому, що її структура включає в себе більшу чи меншу кількість елементів. З одного боку, це викликано специфікою виду кримінального правопорушення, а з іншого – автори намагаються акцентувати увагу на тих елементах криміналістичної характеристики, які, згідно з їхньою позицією, мають важливіше значення (наприклад, Г. Матусовський, І. Завидняк).

Вузький підхід, на нашу думку, також є корисним, оскільки дає змогу сконцентрувати увагу на найбільш важливих елементах криміналістичної харак-

теристики як у теорії, так і практиці розслідування. З іншого боку, наявною є небезпека формування такої характеристики з певними прогалинами. Окремо слід звернути увагу й на ті оригінальні авторські підходи, коли до криміналістичної характеристики включаються нетипові елементи, що певним чином робить цю категорію захищеною (наприклад, джерело походження «брудних» коштів (В. Журавель); мотив і мета злочину (В. Тищенко та І. Загородній); типові матеріальні сліди (П. Берназ; та ін.)).

Під час дослідження ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) обов'язковими елементами криміналістичної характеристики, враховуючи конструкцію складу цього злочину та криміналістичну цінність, можна назвати: 1) предмет злочинного посягання; 2) способи ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); 3) особу злочинця; 4) місце та обстановку вчинення злочину; 5) типові сліди злочину.

Список використаних джерел

- [1] Шепітько В., Шепітько М. Роль криміналістики та судової експертизи в міжнародному співробітництві з розслідування злочинів. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. Vol. 28, No. 1. P. 179–186. [https://doi.org/10.37635/jnalsu.28\(1\).2021.179-186](https://doi.org/10.37635/jnalsu.28(1).2021.179-186).
- [2] Latysh K., Demidova Ye. Corruption offenses in medication circulation: investigation problems. *Wiadomości Lekarskie*. 2021. Vol. LXXIV, issue 11, part 2. P. 2896–2900. <https://doi.org/10.36740/WLek202111206>.
- [3] Gasparynienė L., Gagyte G., Remeikienė R., Matulienė S. Clustering of the European Union Member States Based on Money Laundering Measuring Indices. *Economics and Sociology*. 2022, Vol. 15, No. 2. P. 153–171. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2022/15-2/10>.
- [4] Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособие. Харьков, 1985. 91 с.
- [5] Підручник з криміналістики : підручник / за ред. Г. Малевського, В. Шепітька. Харків, 2016. 473 с.
- [6] Криміналістика: академічний курс : підручник. Київ, 2018. 504 с.
- [7] Жеребко О. Значення криміналістичної характеристики в розслідуванні злочинів. *Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування*. Харків, 2019. С. 64–66.
- [8] Специализированный курс криминалистики / под ред. М. В. Салтевского. Киев, 1987. 350 с.
- [9] Шевчук В. Криміналістична характеристика злочинів: «криміналістичний пережиток» чи реально діюча категорія криміналістики. *Правничий часопис Донецького університету*. 2003. № 1(9). С. 62–66.
- [10] Оржинська Е. Криміналістична характеристика кримінального правопорушення: поняття та практичне значення. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2021. № 4. С. 99–102.
- [11] Чернявський С. Криміналістична характеристика злочинів: порівняльний аналіз наукових концепцій. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 137–146.

- [12] Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2 / за ред. В. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.
- [13] Артюхова В. Криміналістична характеристика злочину: стан наукової розробки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4. С. 3–9. <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-4-1>.
- [14] Борисов В., Пашенко О. До питання про сутність кримінально-правової характеристики злочинів. *Вісник Академії правових наук України*. № 3(42). 2005. С. 180–190. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5055/1/Borusev_Pashenko_180.pdf (дата звернення: 10.07.2025).
- [15] Вознюк А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 154–160. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c00449d2-2bd8-42cc-abfb-653efaf3c442/content> (дата звернення: 10.07.2025).
- [16] Закалюк А. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика [у 3 кн.]. Київ : Вид. дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
- [17] Єрмак О. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень: поняття, ознаки та суміжні правові конструкції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 86. Ч. 5. С. 53–58. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.7>.
- [18] Салтевський М. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.
- [19] Шепітько В., Шепітько М. Кримінальне право, криміналістика та судові науки : енциклопедія. Харків, 2021. 508 с.
- [20] Kuklianskis S., Matulienė S. The Conception of Crimes' Criminal Characteristic. *Jurisprudencija*, 2002, Vol. 29(21). P. 49–65.
- [21] Лук'янчиков Є., Лук'янчикова В. Криміналістична характеристика в методиці розслідування окремих категорій злочинів. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2017. Т. 19. С. 237–243. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0e2392ed-0eef-43f5-b8e0-a64da924616f/content> (дата звернення: 10.07.2025).
- [22] Сабадаш В., Ларкін М. Криміналістика : навч. посіб. Київ: Центр учб. л-ри, 2013. С. 144–145.
- [23] Берназ П. Структура криміналістичної характеристики. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 3. С. 11–14. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2017/3/5.pdf> (дата звернення: 10.07.2025).
- [24] Тищенко В., Загородній І. Механізм кримінального правопорушення в системі його криміналістичної характеристики. *Актуальні проблеми держави і права*. 2022. Вип. 94. С. 141–147. <https://doi.org/10.32782/apdp.v94.2022.17>.
- [25] Салтевський М. Криміналістика : підручник: у 2 т. Харків : Консум, Основа, 1999. Т. 1. 416 с.
- [26] Татаренко С. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень проти довкілля. *Київський часопис права*. 2022. № 2. С. 181–187. <https://doi.org/10.32782/klj/2022.2.27>.
- [27] Клімов Б. Елементи криміналістичної характеристики хуліганства, вчиненого футбольними вболівальниками. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 321–324. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/76>.

- [28] Боднарук О., Гусар Л. Поняття та специфіка криміналістичної характеристики серійних убивств. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6(304). С. 201–204. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.6.32>.
- [29] Куций В. Поняття та структура криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 84, ч. 4. С. 87–92. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.11>.
- [30] Павлова Н., Вареник Д., Бингар Я. Криміналістична характеристика злочинів у сфері економіки. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. № 1. С. 744–748. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.124>.
- [31] Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики : монографія / за ред. В. Шепітька. Харків : Право, 2006. 624 с.
- [32] Кравчук П., Шалавінський О. Особливості криміналістичної характеристики злочинів в сфері інтелектуальної власності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 81, ч. 3. С. 109–114. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.15>.
- [33] Поджаренко К., Світлак І., Скірський І. Криміналістичне забезпечення розкриття і розслідування злочинних порушень прав інтелектуальної власності : монографія. Тернопіль : Крок, 2016. 184 с.
- [34] Заяць К. Криміналістична характеристика шахрайств, що маскуються оболонкою господарських правовідносин. *Підприємництво, господарство, право*. 2019. № 9. С. 262–266. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.45>.
- [35] Добрава О. Сутність криміналістичної характеристики шахрайства з фінансовими ресурсами. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 1(16), Т. 3. С. 238–242. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-3_2017/49.pdf (дата звернення: 15.07.2025).
- [36] Сибірна Р., Сибірний А., Хомів О. Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних із нецільовим використанням бюджетних коштів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2. С. 96–107. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1275/1/%d0%a1%d0%b8%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b0.pdf> (дата звернення: 15.07.2025).
- [37] Корнієнко В. Криміналістична характеристика економічних злочинів у сфері банківської діяльності. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття*. Харків, 2020. С. 158–160.
- [38] Жердев В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування кримінальних правопорушень, вчинених у сфері господарської діяльності з використанням підроблених документів : дис. ... д-ра філософії. Харків, 2024. 231 с.
- [39] Матусовский Г. Экономические преступления: криминалистический анализ. Харьков : Консум, 1999. 480 с.
- [40] Завідняк І. Особливості криміналістичної характеристики економічних транснаціональних злочинів, вчинених із використанням сучасних комп'ютерних технологій. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2021. № 3. С. 178–183.

References

- [1] Shepitko, V., & Shepitko, M. (2021). The role of forensic science and forensic examination in international cooperation in the investigation of crimes. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 28(1), 179-186. [https://doi.org/10.37635/jnalsu.28\(1\).2021.179-186/](https://doi.org/10.37635/jnalsu.28(1).2021.179-186/).

- [2] Latysh, K., & Demidova, Ye. (2021). Corruption offenses in medication circulation: investigation problems. *Wiadomości Lekarskie*, 74 (11(2)), 2896-2900. <https://doi.org/10.36740/WLek202111206>.
- [3] Gasparyniene, L., Gagyte, G., Remeikiene, R., & Matulienė, S. (2022). Clustering of the European Union Member States Based on Money Laundering Measuring Indices. *Economics and Sociology*, 15(2), 153-171. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2022/15-2/10>.
- [4] Kolesnichenko, A., & Konovalova, V. (1985). *Criminalistic characteristics of crimes*. Kharkiv.
- [5] Textbook of criminalistics. (2016). H. Malevski, V. Shepitko (Eds.). Kharkiv.
- [6] Criminalistics: Academic Course. (2018). Kyiv.
- [7] Zhrebko, O. (2019) The importance of forensic characteristics in the investigation of crimes. Procedural and technical criminalistic support of pre-trial investigation. (pp. 64-66). Kharkiv.
- [8] Specialized Course in Criminalistics. (1987). M. Saltevsky (Ed.). Kyiv.
- [9] Shevchuk, V. (2003). Forensic Characteristics of Crimes: a "Forensic Relic" or a Functioning Category of Criminalistics. *Pravnychi Chasopys of the Vasyl' Stus Donetsk National University*, 1(9), 59-65.
- [10] Orzhynska, E. (November, 2021). Criminalistics Characteristics of Crime: Concept and Practical Signification. *National Law Journal: Theory and Practice*, 4, 99-102.
- [11] Chernyavskiy, S. (2010). Criminalistic Characteristics of Crimes: Comparative Analysis of Scientific Concepts. *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 1, 137-146.
- [12] Shepitko, V. (Ed). (2019). Criminalistics. (Vols. 1-2). Vol. 2. Kharkiv: Pravo.
- [13] Artyukhova, V. (2023). Criminalistics characteristics of a crime: state of scientific development. *Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*, 4, 3-9. <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-4-1>.
- [14] Borisov, V., & Pashchenko, O. (2005). On the Essence of the Criminal-Legal Characteristics of Crimes. *Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 3(42), 180-190. Retrieved from https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5055/1/Borsov_Pashenko_180.pdf.
- [15] Voznyuk, A. (2013). Concept and elements of criminal-legal characteristics of crimes. *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 1, 154-160. Retrieved from <https://elar.nau.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c00449d2-2bd8-42cc-abfb-653efaf3c442/content>.
- [16] Zakaliuk, A. (2007). Course of modern Ukrainian criminology: theory and practice (Books 1-3). *Book 1: Theoretical foundations and history of Ukrainian criminological science*. Kyiv: Publishinghouse "InYure".
- [17] Yermak, O. (2024). Forensic characteristics of criminal offenses: concepts, signs and related legal constructions. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, 86(5), 53-58. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.7>.
- [18] Saltevsky, M. (2005). *Criminalistics (in a modern format)*. Kyiv: Condor.
- [19] Shepitko, V., & Shepitko M. (2021). *Criminal law, criminalistics and forensic sciences*. Kharkiv: Pravo.
- [20] Kuklianskis, S., & Matulienė, S. (2002). Conception of Crimes' Criminal Characteristic. *Jurisprudencija*, 29(21), 49-65.

- [21] Lukianchykov, Ye., & Lukianchykova V. (2017). The criminalistic's characteristics are the element of methodology investigation of some types of crimes. *Scientific works of the National University of Law of Ukraine*, 19, 237-243. Retrieved from <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0e2392ed-0eef-43f5-b8e0-a64da924616f/content>.
- [22] Sabadash, V., & Larkin, M. (2013). *Criminalistics*. Kyiv: Center for Educational Literature.
- [23] Bernaz, P. (2017). Structure of the Forensic Characteristics. *Southern Ukrainian Legal Journal*, 3, 11-14. Retrieved from <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2017/3/5.pdf>.
- [24] Tishchenko, V., & Zagorodniy, I. (2022). The mechanism of a criminal offense in the system of its forensic characteristics. *Current Problems of State and Law*, 94, 141-147. <https://doi.org/10.32782/apdp.v94.2022.17>.
- [25] Saltevsyky, M. (1999). *Criminalistics*. (Vols. 1-2). Vol. 1. Kharkiv: Konsum, Osnova.
- [26] Tatarenko, S. (2022). Criminal characteristics of criminal offenses against the environment. *Kyiv Law Journal*, 2, 181-187. <https://doi.org/10.32782/klj/2022.2.27>
- [27] Klimov, B. (2022). Elements of Forensic Characteristics of Hooliganism Committed by Football Fans. *Legal Scientific Electronic Journal*, 7, 321-324. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/76>.
- [28] Bodnaruk, O., & Husar, L. (2021). The concept and specifics of forensic characteristics of serial killings. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 6(304), 201-204. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.6.32>.
- [29] Kutsy, V. (2024). The concept and structure of the criminalistics characterization of illegal employment in fish, game or other aquatic extractive industries. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law*, 84(4), 87-92. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.11>.
- [30] Pavlova, N., Varennyk, D., & Bingar, Y. (2025). Criminalistical characteristics of crimes in the field of economics. *Electronic Scholarly Publication "Analytical and Comparative Jurisprudence"*, 1, 744-748. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.124>.
- [31] Shepitko, V. (Ed.). (2006). *Investigation of crimes in the sphere of economic activity: some criminalistic methods*. Kharkiv: Pravo.
- [32] Kravchuk, P., & Shalavinsky, O. (2024). Features of criminal characteristics of crimes in the sphere of intellectual property. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: Law*, 81(3), 109-114. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.15>.
- [33] Podzharenko, K., Svitlak, I., & Skirsky, I. (2016). *Forensic Support for the Detection and Investigation of Criminal Violations of Intellectual Property Rights*. Ternopil: Krok.
- [34] Zayats, K. (2019). Forensic Characteristics of Frauds Disguised as Commercial Legal Relations. *Entrepreneurship, Economy, Law*, 9, 262-266. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.45>.
- [35] Dobrova, O. (2017). The essence of the forensic characteristics of fraud with financial resources. *Prykarpattya Juridicalny Visnyk*, 1(16(3)), 238-242. Retrieved from http://www.pjv.nuoua.od.ua/v1-3_2017/49.pdf.
- [36] Sybirna, R., Sybirnyy, A., & Khomiv, O. (2016). Features of lead through scientifically economic researches. *Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*, 2, 96-107. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1275/1/%d0%a1%d0%b8%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b0.pdf>.

- [37] Kornienko, V. (2020). Criminalistic characteristics of economic crimes in the banking sector. In *Theoretical Issues of Jurisprudence and Problems of Law Enforcement: Challenges of the 21st Century* (pp. 158-160). Kharkiv.
- [38] Zherdiev, V. (2024). *Forensic characteristics and features of investigating criminal offenses committed in the field of economic activity using forged documents*. Ph.D. Thesis. Kharkiv.
- [39] Matusovskiy, H. (1999). Economic crimes: criminalistic analysis. Kharkiv: Konsum.
- [40] Zavidnyak I. (2021) Features of the forensic characteristics of transnational economic crimes committed using modern computer technologies. *Analytical Comparative Jurisprudence*, 3, 178-183.

Віктор Вікторович Шляхта

магістр права, менеджер
Львівське регіональне управління
Департаменту корпоративної безпеки АТ «Укрзалізниця»
79007, вул. Гоголя, 1, Львів, Україна
e-mail: viktorshlyakhta@gmail.com
ORCID 0009-0008-8448-938X

Viktor V. Shliakhta

Master of Law, Manager
Lviv Regional Department of the
Corporate Security Department of JSC "Ukrzaliznytsia"
79007, 1 Hoholia Str., Lviv, Ukraine
e-mail: viktorshlyakhta@gmail.com
ORCID 0009-0008-8448-938X

Рекомендоване цитування: Шляхта В. В. Криміналістична характеристика ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). *Проблеми законності*. 2025. Вип. 170. С. 262–279. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.170.337311>.

Suggested Citation: Shliakhta, V.V. (2025). Criminalistic Characteristics of Evasion of Taxes, Fees (Mandatory Payments). *Problems of Legality*, 170, 262-279. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.170.337311>.

Статтю подано / Submitted: 12.08.2025
Доопрацьовано / Revised: 13.09.2025
Схвалено до друку / Accepted: 29.09.2025
Опубліковано / Published: 30.09.2025